

Ekonomik ve Siyasi Boyutlarıyla 2002 Sonrası Dönemde Türkiye – Senegal İlişkileri

Economic and Political Dimensions of Turkey - Senegal Relations in the Post-2002 Period

Ahmet Hüsrev ÇELİK^a

Öz

Batı Afrika ülkesi olan Senegal, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlıktan sonra Senegal ile ilk ilişki kuran devletlerden birisi Türkiye olmuştur. Türkiye'nin Senegal Büyükelçiliği 1962 yılında açılmıştır. Ancak sonraki 30 yıl boyunca ilişkiler yavaş ilerlemiştir. 1992 yılında imzalanan ticaret anlaşması ilişkilere önemli bir zemin sunmuştur. 2000'li yıllarda Türkiye'nin Afrika açılım politikası uygulamaya konulmuştur. Senegal, Türkiye'nin Afrika açılımından önce ilişkilerinin olduğu az sayıda ülkeden birisidir. Afrika açılımından sonra da ilişkilerin hızla geliştiği ilk ülkelerden birisi olmuştur. Bu ilişkilerin gelişiminin gözlemlendiği 3 gösterge söz konusudur. Birincisi, dış ticaret hacmindeki değişimdir. 2000'li yılların başında yok denecek kadar az olan dış ticaret ilişkisi, kısa sürede katlayarak artmıştır. Her iki ülke de bu noktada kendilerine hedefler belirlemişler ve süreç içerisinde hedeflerini tutturmuşlardır. İkinci gösterge, karşılıklı üst düzey ziyaretlerin sayısı artmıştır. Üçüncüsü ise klasik diplomasi ilişkisinin yanı sıra, TİKA, YEE, THY, TMV gibi Türk kamu diplomasisi aktörlerinin de Senegal'de faaliyetlerine başlamaları ve bu faaliyetlerini artırarak devam ettirmeleridir. İki ülke ilişkileri artık Stratejik Ortaklık olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada 2002 sonrasında, Türkiye'nin Senegal ile ilişkilerindeki gelişmeler ekonomik ve siyasi boyutlarıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Afrika, Senegal

Jel Sınıflandırması: F50, F59, F10

Abstract

Senegal, a West African country, gained its independence in 1960. Turkey was one of the first states to establish relations with Senegal after independence. The Embassy of Turkey in Senegal was opened in 1962. However, relations progressed slowly over the next 30 years. The 1992 trade agreement provided an important basis for relations. In the 2000s, Turkey's policy of opening to Africa was put into practice.. Senegal is one of the few countries with which Turkey had relations before the opening to Africa. It was one of the first countries where relations developed rapidly after the opening to Africa. There are 3 indicators by which the development of these relationships is observed. First, the change in foreign trade. Foreign trade relations, which were almost non-existent at the beginning of the 2000s, increased exponentially in a short time. Both countries have set targets for themselves at this point. Secondly, the number of mutual high-level visits has increased. Thirdly, in addition to the classical diplomacy relationship, Turkish public diplomacy actors such as TİKA, YEE, THY, TMV started their activities in Senegal. Relations between the two countries are now defined as a strategic partnership. In this study, the developments in Turkey's relations with Senegal after 2002 are analysed in terms of economic and political dimensions.

Keywords: Turkey, Africa, Senegal

Jel Classification: F50, F59, F10

^a Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: ahmetcelik@duzce.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4199-2168

Geliş Tarihi: 29.04.2024; Revizyon Tarihi: 30.04.2024;

Kabul Tarihi: 30.04.2024;

Çevrimiçi Yayınlanma: 30.04.2024.

Received: 29.04.2024; Revised: 30.04.2024;

Accepted: 30.04.2024;

Available Online: 30.04.2024.

1. Giriş

Senegal 1960 yılında bağımsızlığını Fransa'dan kazanmıştır. Türkiye'nin Senegal ile ilişkileri, Senegal'e yönelik politikaları, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin oldukça sınırlı olduğu bir dönemde, Senegal'in de bağımsızlığından hemen sonra başlamıştır. Türkiye'nin Dakar Büyükelçiliği 1962 yılında açılmıştır. Bu aynı zamanda Türkiye'nin Afrika'da açılan ilk diplomatik temsilciliklerinden birisi olduğu kadar Senegal'de açılan ilk Büyükelçiliklerden birisi de olması açısından önemlidir. Her ne kadar ilişkiler erken dönemde ve hızla başlamış olsa da aynı hızla ilerlememiştir. Senegal'in Türkiye'de Büyükelçilik açması ancak 2006 yılında mümkün olabilmektedir.

İlişkilerin ilerlemişlik seviyesinin göstergelerinden olan karşılıklı üst düzey ziyaretler ve dış ticaret hacmindeki artış, Türkiye'nin Afrika açılımını uygulamaya başladığı 2000'li yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır. Senegal'den Türkiye'ye Cumhurbaşkanı düzeyinde ilk ziyaret 2008 yılında olmuştur. Senegal, Türkiye'nin Afrika açılımı sürecinde ilişkilerinin hızlı ilerlediği ülkeler arasında yerini almıştır. İlişkilerde ilk değişen husus karşılıklı üst düzey ziyaretlerin sıklaşmasıdır. İkinci değişen husus, 2000'li yılların başında oldukça düşük olan dış ticaret hacminin artış yönü olarak değişmesidir. Bu ilişkide üçüncü, boyut ise Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturan TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, THY, Türkiye Maarif Vakfı gibi kamu diplomasisi aktörleri vasıtasıyla da Senegal'de güçlü bir şekilde varlık gösterilmesidir.

Bu çalışmada Türkiye'nin Afrika açılımının uygulanmaya başladığı 2002 sonrası dönemde, Senegal'e yönelik politikaların zemini tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak çalışmanın ilk bölümünde; Cumhurbaşkanı ve Bakanlar düzeyinde karşılıklı diplomasi trafiği, ikinci kısmında Senegal'de faaliyete başlamış ve faaliyetleri genişlemiş olan kamu diplomasi kuruluşlarının uygulamalarını, çalışmanın son bölümünde ithalat-ihracat rakamlarından oluşan dış ticaret ilişkilerindeki değişim incelenmiştir.

Türkiye'nin Afrika açılımıyla birlikte ilişkileri gelişmiştir. Afrika ile ilişkilerin gelişmesi akademik çalışmaların artışını da beraberinde getirmiştir. Daha önce ilişki kurulmamış ülkelerle yeni ilişkiler kurulmuş, var olan ilişkiler gelişmiştir. Türkiye- Senegal ilişkileri de yeni başlamayan ama yeni gelişen ve genişleyen bir ilişki alanıdır. İki ülke arasındaki ilişkilerin dinamik yapısı ve güncelliği söz konusudur. Bu çalışma bu kapsamda oldukça güncel bir özellik taşımaktadır. Türkiye- Senegal ilişkilerine ilişkin literatürün yeni teşekkül ettiği bu süreçte, bu çalışma literatüre de önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Konunun oldukça güncel olmasına bağlı olarak, konu kapsamında yer alan hususların incelenmesinde, kurum ve kuruluşların kamuoyu ile paylaştıkları veriler ile basın, medya kuruluşlarında yer alan açık verilerin, önemli ölçekte referans olarak alınmasını gerektirmiştir.

2. Klasik Diplomasi: Karşılıklı Ziyaretler

Senegal'den Türkiye'ye Cumhurbaşkanı düzeyinde ilk ziyaret 18-20 Şubat 2008 tarihlerinde Abdoulaye Wade'nin ziyaretiyle gerçekleşmiştir. Baş başa ve heyetler arası görüşmeler yapılmış, ikili anlaşmalar da imzalanmıştır. Müteakiben ortak basın toplantısı düzenlenmiştir. Abdullah Gül konuşmasında; ilk ziyaret olduğunu belirterek memnuniyeti vurgulamıştır. Wade de Türkiye'nin Afrika açılımına ilişkin memnuniyetini ifade etmiştir. Wade, iki ülke arasındaki ticaretin çok az olduğunu, Türkiye ile ticaretten kazanç elde edeceklerine inandıklarını, Senegal'in ihtiyaç duyduğu malzemelerin Türkiye'de olduğunu, ikili ekonomik ilişkileri geliştirmek için karma komisyon kurmak istediklerini, TİKA'nın Senegal'deki faaliyetlerinden memnun olduklarını ifade etmiştir. Abdullah Gül de açıklamasında; bu ziyaretin ekonomik alandaki ilişkiler açısından bir dönüm noktası olacağını teyit etmiştir (Dünya, 2008). Bu ziyaretten üç hafta kadar sonra bu defa Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 13-14 Mart 2008'de İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) 11. Zirve toplantısına katılmak için Senegal'e gitmiştir (Yeni Şafak, 2008).

Recep Tayyip Erdoğan Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı dönemleri içinde 2023 yılına kadar olan süre içerisinde Senegal'e 5 defa ziyarette bulunmuştur. Başbakanlığı döneminde kalabalık bir heyetle Afrika seyahatine çıkmış bu kapsamda ziyaretin son durağı olarak 09 Ocak 2013'te Senegal'e de gitmiştir. Senegal programında Dakar'dan sonra geçmişte köle ticareti açısından önemli bir yer olan Gorée adasını da ziyaret etmiştir (Takvim, 2013). Cumhurbaşkanı olduktan sonra da 05 Şubat 2016'da ABD'den dönerken Senegal'e uğramış Senegal Cumhurbaşkanı tarafından havaalanında resmi törenle karşılanmıştır. Hem liderlerin baş başa görüşmeleri hem de heyetler arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir (TCCB, 05.02.2016). 2018 yılı Mart ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Senegal'e 150'den fazla işadamından oluşan heyetle tekrar bir ziyaret daha gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret kapsamındaki görüşmelerden sonra her iki ülkenin Cumhurbaşkanı ortak basın toplantısı düzenlemişlerdir. Basın toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin FETÖ ile mücadelesine verdiği destekten, FETÖ ile bağlantılı okulları Senegal'in kapatmış olmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiş, Maarif Vakfı'na bağlı okulların önemini vurgulamıştır. Konuşmasında, Afrika ülkeleri arasında Senegal'in istikrarına dikkat çekmiştir. Senegal'i Türkiye için hem dost hem de stratejik ortak olarak tanımlamıştır. Bu ziyaretinde Senegal Cumhurbaşkanı tarafından Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Senegal'in en yüksek nişanı "Senegal Yüksek Devlet Nişanı" takdim edilmiştir (Hürriyet, 2018).

Bu ziyaretten iki yıl sonra 26-28 Ocak 2020'deki Senegal ziyaretinde Senegal Cumhurbaşkanı Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda düzenlenen Türkiye-Senegal İş Forumu'na katılmıştır. Burada yaptığı konuşmasında, iki ülke arasındaki dış ticaret ilişkisinden, Senegal'de yapılan yatırımlardan bahsetmiştir. Dakar Blaise Diagne Uluslararası Havalimanı'nın Türk firmalarının Afrika'da üstlendikleri ilk yap-işlet-devret projesi olduğuna, bunun yanı sıra kongre merkezi, stadyum, otel, expo merkezi, hal binası gibi inşaatların Türk firmalarca yapıldığına dikkat çekmiştir. Bu ziyaretinde Milli Savunma Bakanı ile MİT Başkanı da heyette yer almıştır (Ak Parti, 2020).

22 Şubat 2022'de gerçekleşen ziyaret kapsamında Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yapılan açıklamada, iki ülke arasındaki ilişkilerin mükemmel düzeyde seyrettiği, Senegal'in Türkiye'nin Afrika ile kucaklaşmasının ilk adresi olduğu ifade edilmiştir. Bu ziyareti önemli kılan bir ayrıntı ise yapımı tamamlanan yeni Türk Büyükelçiliği binasının açılışının yapılmıştır (Kaplan, Altaş, Arslan, 2022).

Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall; Büyük Çamlıca Camii açılışı için 3 Mayıs 2019'da, özel bir ziyaret için 20 Kasım 2019'da, çalışma ziyareti için 30 Ocak 2021'de, 16-18 Aralık 2021'de İstanbul'da düzenlenen 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne katılmak için, yine çalışma ziyareti için 21.12.2022'de Türkiye'ye ziyaretler de bulunmuştur.

6 Nisan 2010'da Dakar'da gerçekleşen İkinci Karma Ekonomik Komisyonu zirvesinden kısa süre sonra 2010 yılı Haziran ayında Senegal'in hem Dışişleri Bakanı hem de Ticaret Bakanı Türkiye'ye gelmişlerdir. İki ülkenin Dışişleri Bakanlarının ortak basın toplantısı düzenlemişlerdir. Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu; ekonomi alanında ilişkileri artırmaya kararlı olduklarını, dış ticaret hacminin 100 milyon dolar olduğunu, bunu artırmakta da kararlı olduklarını, Türk yatırımcıları Senegal'e yatırım yapmaları noktasında teşvik ettiklerini ifade etmiştir. Batı Afrika'daki Gine, Gine Bissau, Nijer'deki gelişmelerden Kıbrıs'a ve Gazze'ye pek çok konunun ele alındığını, askeri işbirliğine de önem verdiklerini, kısa süre önce Senegal Genel Kurmay Başkanı'nın da Türkiye'ye geldiğini ve karşılıklı askeri ataşeliklerin ihdas edildiğini ilave etmiştir. Senegal Dışişleri Bakanı da Senegal'in Türkiye'nin dostu olduğunu, Türkiye'nin de desteğini hissettiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 10.06.2010).

Senegal'den Türkiye'ye Dışişleri Bakanı düzeyinde ilk ziyaret Senegal'in Türkiye Büyükelçiliğinin açıldığı Ağustos 2006'dan kısa süre sonra, 18-19 Aralık 2006'da gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret aynı zamanda Karma Ekonomik Komisyon'un ilk toplantısına da tekabül etmektedir, Bu ziyaretin

Türkiye'nin yeni başlamış olan Afrika açılımı sürecinin bir parçasını oluşturduğu Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığınca resmi olarak da ifade edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2006).

Türkiye'den Senegal'e Dışişleri Bakanı düzeyinde ilk ziyaret 2020 yılında gerçekleştirilmiştir. Ziyaretin, küresel ölçekte ziyaretlerin minimum düzeye indiği, dijital diplomasinin daha çok tercih edildiği, küresel Covid 19 salgını döneminde yüz yüze gerçekleşmiş olması önemli bir ayrıntıdır. Bu ziyaret kapsamında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu kamuoyuna yaptığı açıklamada; Senegal'de sayıları hızla artan Türk şirketlerine dikkat çekmiş, Türkiye'de eğitim görmek üzere daha çok Senegalli öğrenciyi istediklerini belirtmiş, askeri alanda ilişkilerini daha geliştirmek istediklerini ifade etmiştir. Bu ziyaretin bir diğer önemli özelliği de yeni Büyükelçilik binasının temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Yeni elçilik binasının arsa tahsisinin 5 Şubat 2016'da karşılıklı olarak diplomatik temsilcilikler için arsa takası anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye 10.057 metrekare arsa tahsisi yapılmış olduğunu belirtmek gerekmektedir (Çetin, 2020).

3. Kamu Diplomasisi Kurumları Üzerinden İlişki

Türkiye'nin geleneksel diplomasi dışında, ilişkileri geliştiren önemli araçları da bulunmaktadır. Kamu Diplomasisi faaliyeti yürüten bu kuruluşlar küresel ölçekli olarak pek çok ülkede faaliyet göstermektedirler. Bu bağlamda Senegal ile ilişkilerin önemli adımlarından birisini TİKA oluşturmuştur. TİKA'nın Batı Afrika'daki ilk temsilciliğinin "Dakar Program Koordinasyon Ofisi" olarak 2007 yılında Senegal'de açılmış olması bu anlamda oldukça önemlidir. TİKA'nın Senegal'deki faaliyet alanları oldukça çeşitlilik arz etmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye Senegal ilişkilerini değerlendirdiği ve All Afrika internet sitesinde yayınlanan makalesinde TİKA'nın 2007'den 2022'ye kadar ülke genelinde toplam 12 milyon dolar tutarında 186 proje gerçekleştirdiğine, Diyanet Vakfının da 2008'den sonra Senegal'de 10 milyon Euro'luk bütçeyi insani yardım için kullandığını vurgulamıştır (İletişim Başkanlığı, 2022).

23-28 Mayıs 2012'de Afrika'nın en önemli sorunlarından olan çölleşme ile mücadele kapsamında TİKA'nın öncülüğünde Konya'da bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bakanlık Bu çalıştayın ikincisi 25-28 Şubat 2013 tarihlerinde yine TİKA'nın desteğiyle Senegal'in başkenti Dakar'da düzenlenmiştir. Otuz farklı ülkeden 120 kadar uzman ve akademisyenin katıldığı çalışmaya, Türkiye'den Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'nün de katkı sunması sağlanmıştır (TİKA, 2013). 2013 yılında TİKA'nın Senegal'de en dikkat çekici faaliyetlerinden birisi Kolda bölgesindeki mesleki eğitim merkezine hem malzeme yardımında bulunması hem de nitelikli iş gücü oluşturmak için mesleki eğitim programı verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu faaliyeti dikkat çekici kılan husus ise Kolda bölgesinin hem Senegal'in en fakir bölgesi olması hem de 20 yıldan fazla çatışma yaşamış bir bölge olmasıdır (TİKA, 2013). Kolda bölgesi ile ilgili bir diğer faaliyet de 2018 yılında Tecrübe Paylaşım Programı kapsamında üniversite öğrencisi gönüllülerden oluşan bir ekibin Türkiye'den götürülmesidir. Gönüllüler tarafından camilerin, evlerin, okulların, kümeslerin tamir ve bakımları planlanmıştır. 30 cüzzamlı köylünün evinin tadilat ve boyanması önemli bir ayrıntı teşkil etmiştir (Yeni Akit, 2018). TİKA 2023 yılında yine Tecrübe Paylaşım Programı kapsamında gönüllüleri Senegal'e götürerek insani yardım, gıda, ilaç ve kırtasiye malzemesi ulaştırmıştır. Gönüllüler, su kuyularının ıslahı, meyve fidanı dikimi gibi faaliyetleriyle Senegalli köylülere destek olmuşlardır (TİKA, 2022).

2012 yılında Senegal'in Tivaouane şehrinde, şehrin ilk anaokulunun tefrişat ve tadilatı yapılmıştır (TİKA, 2012). 2014 yılında aynı şehirde TİKA'nın okul öncesi eğitime ikinci desteği gerçekleştirilmiş, yine harap haldeki bir anaokulu tefriş ve tadilatı yapılmak suretiyle yenilenerek eğitime tekrar kazandırılmıştır. Okulun tadilatı yanı sıra öğrencilerin kullanımı amacıyla servis aracı da hediye edilmiştir. Bu faaliyetin kamuoyunda yer alması esnasında Senegal'de okuryazar oranının %40'ın altında olduğu, anaokulu düzeyinde eğitimden faydalanma oranının da %14 olduğuna dikkat çekilmiştir (Milliyet, 2014).

İç çatışmalar nedeniyle Senegal'in tahrip olan bir diğer bölgesi olan Kazamans bölgesindeki çatışmalarda beş bin kişi hayatını kaybetmiş, on binlerce insanda çevre ülkelerde mülteci konumuna düşmüştür. Bu bölgede kırsal kalkınmayı destekleme programları çerçevesinde özellikle kadınların geçimlerini temin edebilmeleri amacıyla çalışmalar yapılmış, su kuyuları açılmış, tarımsal ürünlerden mamül üretebilmek için bazı el aletleri temin edilmiştir (Milliyet, 2015). Yine Kazamans bölgesinde TİKA'nın eğitime desteği kapsamında; 10 okulda, ilköğretim öğrencilerine 250 okul çantası, 26 bin 200 kırtasiye malzemesi, 10 kütüphane dolabı ve 2 bin kitap 2016 yılında dağıtılmıştır (TRT Haber, 18.01.2016). Senegal'in Aile Kadın ve Çocuk Bakanlığı, TİKA ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle, Türk öğretmenler tarafından Senegal Moda Dikiş ve Kesim Enstitüsü bünyesinde görevli öğretmenlere, Senegal'de yürütülen programda Giysi Tasarımı ve Üretimi Eğitimi verilmiştir (TİKA, 2016).

TİKA'nın 2023 yılında Kırsal Kalkınmaya Destek programı kapsamında yine Senegalli kadınlara yönelik destekleri olmuştur. Yılda üçyüz bin ton pirinç ithal eden Senegal'in pirinç üretimini artırmaya destek olmak amacıyla Fatawasen Kadın Derneğine hem çeltik üretimi ile ilgili ekipmanlar verilmiş hem de bir tahıl deposu inşa edilerek teslim edilmiştir (TİKA, 17.11.2023).

TİKA'nın faaliyetlerinde, faaliyet yerinin ekseriyetle Senegal içerisinde olduğu görülmektedir. Bu faaliyet çeşitliliği içerisinde Senegalli Doktorlara yönelik yürüttüğü bir programda ise faaliyet yeri Türkiye olmuştur. Türkiye'nin Sağlık Bakanlığı ve TİKA işbirliğiyle Senegalli Doktorlara Türkiye'de eğitim verilmiştir. Senegalli doktorlara yönelik bu program kapsamında Ankaradaki muhtelif hastanelerde sırasıyla muhtelif konularda uygulamalara ve işleyişe yönelik bilgilendirmede bulunulmuştur (TİKA, 2007).

Türkiye'nin Senegal'e yönelik kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi politikalarının önemli araçlarından birisi de 2018 yılında faaliyetine Dakar'da başlayan Yunus Emre Enstitüsü olmuştur. Senegalli kadınlara yönelik desteklerde TİKA gibi Yunus Emre Enstitüsü de kendi faaliyet alanı çerçevesinde rol üstlenmiştir. 2023 yılında kadınlara ek gelir imkânı sunabilmek amacıyla simit ve poğaçaya atölyesi yapılmış, 2024 yılında da Senegal'in ilk ve tek kadın orkestrasına yer tahsis yapılmış, ayrıca ihtiyaçlarının da giderilmesi noktasında destek verilmiştir. Bu kapsamda Senegalli kadınlara müzik eğitimi verilmiştir. Senegal YEE Koordinatörü tarafından kamuoyuna yapılan açıklamada; sadece ders verilmediği, Türk kültürünün de öğretildiği belirtilmiştir. Müzik grubu üyeleri de Türk kültürünü öğrendiklerini beyan ederek YEE'nin açıklamasını teyid etmişlerdir. Bu açıklamaların Dünya Kadınlar Gününde açıklanmış olması ise farklı bir ayrıntı teşkil etmektedir (Haberler, 2024).

2018 yılında Başkent Dakar'da bulunan Şeyh Anta Diop Üniversitesinde düzenlenen ücretsiz Türkçe Yaz Okuluna katılan öğrencilere Türkiye'ye de gitme imkanı da sağlanmıştır. Türkiye'ye gelen öğrenciler memnuniyetlerini ve mutluluklarını "Rüya gibiydi" ifadesini kullanarak dile getirmişlerdir. Öğrenciler " Yunus Emre Enstitüsü tarafından Türkiye'nin kapılarının Dünyaya açıldığı dile getirilmiştir. YEE tarafından yapılan açıklamada da 2018 yılı için 300 öğrencilerinin olduğu belirtilmiştir. Senegal'in resmi bir kurumu olan Dakar İslam Enstitüsü müfredatına Türkçe dersi de eklenmiş, bu da yine YEE gayretleriyle olmuştur (Anadolu Ajansı, 17.08.2018). Türkçe öğrenmeye ilgi yıldan yıla artarak devam etmiştir. 2020 yılında yüz yüze kurslar başlamış olsa da kurs merkezinden uzakta ikamet eden, bu nedenle de kursa gelme imkânı bulamayanlara çevrim içi kurslar da açılmıştır (YEE, 13.02.2024). Ancak Senegal'de internet imkanlarının sınırlı olması, alt yapı yetersizlikleri, çevrim içi de olsa kurslara ulaşma imkanındaki zorluklar, çevrim içi kurslar açısından bazı zorluklar ortaya çıkarmıştır. Bu durum başka ve yeni yerel işbirliği imkanlarına kapı açmıştır. Bu kapsamda YEE ile Afrika Okul Destek ve Teşvik Merkezi (CACSUP) arasında eğitim işbirliği anlaşması imzalanarak CACSUP'un altyapı imkanları üzerinden öğrencilerin kurslara ulaşımı amaçlanmıştır (YEE, 23.01.2023). Bu konudaki en dikkat çekici ayrıntı ise her iki ülkenin silahlı kuvvetlerinin iş birliği çerçevesinde Cap Manuel askeri kışlasında dahi Türkçe kursu açılmıştır (YEE, 13.02.2024).

YEE'nin faaliyetleri sadece Türkçe kursları ile sınırlı olmamıştır. YEE uhdesinde gerçekleştirilen okçuluk, cam boyama ve çömlekçilik gibi kurslar, Dakar'ın en prestijli sinema salonlarında Türk filmleri günleri gibi kültürel etkinlikler Türkçeye olan ilgiyi, Türkçe kurslarına olan kayıtları daha da artırmıştır. YEE tarafından yapılan açıklamada Türkçe'nin istihdamı artırıcı bir unsur olduğunun altı çizilmiştir. Kursiyerler tarafından kamuoyuna yapılan değerlendirmelerde de Fransızca ve İngilizce dışında Türkçenin de yönelinmesi gereken bir dil olduğu vurgulanmıştır (Diyanet Haber, 12.02.2024).

YEE ile yerel STK'lar arasındaki işbirlikleri ile sanat atölyeleri de düzenlemişlerdir. Bu kapsamda düzenlenen kurslardan birisi de çömlekçilik kurslarıdır. Bu kurslar çok amaçlı ve boyutlu olarak gerçekleştirilmiştir. Engelli çocuklara yönelik düzenlenen bu kurslarda meslek edinmeleri amaçlanmıştır. Periyodik olarak gerçekleştirilen bu kurslarda, Türk el sanatlarının Senegallilere tanıtılması bir diğer amaç olmuştur. Bu kurslara Senegal'de yaşayan yabancılar da yoğun ilgi göstermişlerdir. Bu kurslar ile ilgili bir diğer ayrıntı ise Senegal'de görevli Avusturya, İngiltere, Güney Afrika, Kanada, Pakistan gibi ülkelerin büyükelçileri başta olmak üzere çok sayıda farklı ülkelerin diplomatın da katılmış olmasıdır (Yerli Düşünce, 2023).

Dünya üzerinde Türkiye'nin önemli yumuşak güç araçlarından olan Türk Hava Yolları da ikili ilişkilere konu olmuştur. THY'nin Dakar'a doğrudan uçuşları 28 Mart 2010 tarihinde başlayacağı, 2009 yılında Cumhurbaşkanlığı yatırım ofisi tarafından kamuoyuna ilan edilmiştir. İl etapta uçuşların haftada üç defa olacağı da belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 02.12.2009). Türk Dışişleri Bakanlığının resmi web sayfasında Türkiye'den Dakar'a her hafta 4 kargo ve 7 yolcu seferi düzenlendiği belirtilmektedir (Dışişleri Bakanlığı). THY sadece uçuş gerçekleştirmemekte çok sayıda ülkede sosyal sorumluluk faaliyetlerinde de bulunmaktadır. Bu kapsamda 2014 yılı Kurban Bayramında THY gönüllüleri Senegal'e de gitmişlerdir. Bu faaliyetleri kapsamında hem kurban dağıtımında bulunmuşlar hem de çocuklara çikolata ve oyuncak dağıtımında bulunmuşlardır (THY, 2014, s.69).

THY, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha ileriye taşınması araçlarından birisi olarak değerlendirilmiştir. Senegal Devlet Başkanı Macky Sall da buna dikkat çekmiştir. Senegal Devlet Başkanı kamuoyuna yaptığı açıklamada; Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptıkları görüşmede THY ile Senegal Havayolları arasında işbirliği yapılması ve birlikte çalışmaları talebini Cumhurbaşkanı Erdoğan'a ilettiğini, THY'nin stratejik bir partner olabileceğini ifade etmiştir (Airport Haber, 2016). Bu gelişmeden kısa süre sonra THY tarafından Kamu Aydınlatma Platformuna (KAP) yapılan açıklamada; Senegal Hava Yolları ile işbirliği yapılmasına yönelik olarak çalışmaların başlatılmasına karar verildiğini ilan etmiştir (TRT Haber, 15.04.2016). Kamuoyunda yer alan bu ilan THY'nin resmi web sayfasında da yer almıştır (THY, 15.04.2016).

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Türkiye Maarif Vakfı ve TMV okulları iki ülke arasındaki ilişkilerin önemli köprülerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır. 15 Temmuz darbe girişimi öncesi Senegal'deki FETÖ ile bağlantılı 12 okulun faaliyet gösterdiği kamuoyunda yer almıştır. Bu okullar 15 Temmuz sonrasında Türkiye'nin girişimleri ile Senegal Hükümeti tarafından Ekim 2016'da kapatılmıştır. Kapatılan bu okulların Maarif Vakfına devredilmesi için Türkiye girişimlerde bulunmuştur. Bu okulların devredileceği- devralınacağı taraflar tarafından açıklanmışsa da bu devir süreci, bir süre sonra çıkmaza girmiştir (Medyascope, 2017). Cumhurbaşkanı Macky Sall'ın devredilmesi noktasında talimatları olmasına rağmen, okulların başka kurumlara kiralamalarının yapılmaya çalışılması, bürokrasinin süreci yavaşlatması gibi farklı yöntemlere müracaat edilerek, okulların devredilmesinin geciktirilmeye, engellenmeye çalışıldığı da yine kamuoyuna yansımıştır. Hatta Maarif Vakfı Okullarının 2017 yılında eğitime başlamış olmalarına rağmen okul açma ruhsatlarının eğitim başladıktan sonra verilmesi söz konusu olmuştur (Doğru, 2020). 2017 yılında İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Karma Ekonomik İşbirliği (KEK) toplantısı için Dakar'a gitmiştir. Büyükelçilik binasında TİKA, YEE, TMV yetkilileri ile bir araya gelmiştir. KEK toplantısından sonra basına yaptığı açıklamada hem ülkede serbestçe dolaşan FETÖ mensupları olduğu uyarısında bulunmuş, hem de okulların TMV'ye devredilme aşamasına gelinmesine ilişkin mutluluğunu ifade

etmiştir (TRT Haber, 06.09.2017). Dakar'daki 2 okulun resmi açılış törenleri 2018 yılı Ekim ayında mümkün olmuştur (TMV, 22.10.2018). Bu okullardan birisine de Senegal'in ünlü tarihçisi Iba Der Thiam'ın adı verilmiştir, Thiam'ın, Anadolu Ajansı tarafından 2017'de hayata geçirilen "Yükselen Afrika" projesine Senegal'de katkı sağlayan isim olması önemli bir ayrıntıdır (TMV, 05.11.2020).

Senegal Eğitim Bakanı Aralık 2018'de yaptığı açıklamada; FETÖ okullarının Senegal Cumhurbaşkanı'nın talimatıyla kapatıldığını, Türkiye Maarif Vakfının Senegal'de eğitim faaliyetlerine devam etmesini desteklediklerini, Vakfın iki ülke arasındaki ilişkileri sağlamlaştırmada önemli rol oynadığını, Vakfın Senegal'de olmasından memnun olduklarını, Vakfın ülkenin her tarafında okul açma yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir (TMV, 24.12.2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan da 2020 yılında yaptığı bir açıklamasında; Türkiye'nin FETÖ ile mücadelesini Senegal'in anladığını ve Türkiye'ye hak verdiğini, TMV'nin 13 okul ile Senegal'de eğitim faaliyetlerine devam ettiğine dikkat çekmiştir (Independent, 2020). 2022 Senegal ziyaretinde de 2017'den itibaren Senegal TMV okullarında 800'e yakın öğrencinin yetiştiğini vurgulamış, "Güzel yavrularımızın inşallah geleceğin Senegal'inde önemli görevler alacaklarına inanıyorum" demiştir (TMV, 28.02.2022). Senegal Parlamentosu Türkiye Dostluk Grubu öncülüğünde bir heyet, 2021 yılı Temmuz ayında Türkiye'ye yapacakları ziyaretin hemen öncesinde Dakar TMV okullarına bir ziyaret gerçekleştirerek okullar ve faaliyetler ile ilgili bilgi almışlardır (TMV, 05.07.2021).

TMV okulları, COVID-19 salgını sürecinde de uzaktan eğitime hızla geçme başarısını gösterebilmiştir. Salgın'ın hemen başında Senegal'de 16-27 Mart arası eğitim kurumları tatil edilmiştir. Tatil bitmeden TMV okulları uzaktan eğitime geçebilmiştir. TMV'den yapılan açıklamada salgının Senegal'i de etkileyebileceği öngörüsüyle hazırlıklara çok önceden başlandığı belirtilmiştir. Ülkedeki pek çok yabancı okul, TMV'den ancak bir ay kadar sonra uzaktan eğitime geçebilmişlerdir (TRT Haber, 24.04.2020).

2020 yılında, TMV ile Senegal ordusu arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ile Senegal ordusunun ilk defa bir eğitim kurumu ile işbirliği protokolü imzalamıştır. Senegal ordusu açısından ilk olan bu husus ilişkilerdeki önemli bir ayrıntıdır. açısından Anlaşma ile TMV öğrencilerine, Senegal ordusunun sosyal tesislerinden, servis araçlarından faydalanma imkânı sağlanmıştır. Ordu personeli çocuklarına indirim ve çocukların eğitimlerine Türkiye'de devam edebilme hakkı verilmiştir. Senegal Genelkurmay Başkanı TMV'na teşekkür mektubu göndermiştir. Senegal Ordusu adına protokolü imzalayan İnsan Kaynakları Şube Müdürü Albay Papa Souleymane Sarr, Türkiye'ye teşekkürlerini iletmış ve Ordu açısından bunun bir ilk olduğuna dikkati çekmiştir. Ayrıca Senegal eski Genel Kurmay Başkanı'nın Türkiye'ye Büyükelçi olmasının iki ülke arasındaki askeri ilişkileri geliştireceğini ifade etmiştir (Haber Türk, 24.07.2020).

İki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen bir diğer faktör de Türkiye'de üniversite öğrenimi gören Senegalli öğrencilerdir. 2020 yılı Ekim ayında Karabük Üniversitesi Rektörü ve beraberindeki heyet Senegal'e bir ziyaret gerçekleştirerek, Senegal Yükseköğretim Araştırma Bakanı Dr.Cheikh Oumar Anne ile görüşmüşlerdir (Haber Türk, 23.10.2020). Bu ziyaretten kısa süre sonra, bir sonra, Senegal Yüksek Öğretim Genel Müdürü Amadou Abdoul Sow, Karabük Üniversitesini ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret kapsamında yaptığı açıklamalarda; Türkiye'de hususen Karabük'te öğrenim görmek isteyen çok sayıda öğrenci olduğunu, Karabük Üniversitesi için açtıkları çağrıya kısa sürede 500 kişi başvurduğunu, Türkiye'de öğrenim görmek için Senegal'de sınava giren öğrencilerden ilk bine girenlerin 250'sinin Karabük Üniversitesine kayıt hakkı elde edeceğini ve bu öğrenciler için burs imkânı olduğunu ifade etmiştir (Haber Türk, 20.11.2020). 2021 yılında Karabük Üniversitesi heyeti tekrar Senegal'e giderek bir dizi ziyaret gerçekleştirmişlerdir (Sabah, 2021). 2023 yılında Senegal Dışişleri Bakanı Annette Seck de beraberindeki hem Dışişleri Bakanlığı hem de Eğitim Bakanlığı yöneticilerinden oluşan heyetle Karabük Üniversitesini ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında iki ülke arasındaki ilişkileri "İki ülke fevkalade müthiş ilişkilere sahip. Dostluk anlamında çok sağlam, çok iyi ilişkilere sahip. İki ülke bunu tüm alanlarda göstermektedir, bunun en büyük göstergesinin de Senegal'deki Türkler ile Türkiye'deki Senegalliler olduğu" ifadeleriyle değerlendirmiştir. Bu ilişkinin en büyük bir diğer göstergesinin de

Cumhurbaşkanı Macky Sall ile Recep Tayyip Erdoğan'ın çok yakın dostluklarından kaynaklandığını belirtmiştir (Milliyet, 2023). Karabük Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fatih Kırışık da iki ülke arasındaki ilişkilerin sürekli gelişim eğiliminde olduğunu, bu ilişkilerin Karabük'e ve Türkiye'ye gelen Senegalli öğrencilerle daha da gelişeceğini, Senegal'i kardeş ülke olarak gördüklerini ifade etmiştir (Karabük Postası, 2023).

4. Ekonomik İlişkilerdeki Değişim

İki ülke arasında ticaretin altyapısını oluşturan anlaşmalar söz konusudur. Bu anlaşmalardan ilki 03.12.1992 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Senegal Cumhuriyeti Hükümeti arasında Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması"dır. İkincisi 15.06.2010 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Senegal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması"dır. Üçüncüsü "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Senegal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması"dır (Ticaret Bakanlığı). 19.02.2008 tarihinde Kültürel İşbirliği Anlaşması, 01.03.2018'de de Turizm Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Ayrıca Karma Ekonomik İşbirliği toplantılarının ardından mutabakat zaptları da imzalanmıştır.

1992'de imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Senegal Cumhuriyeti Hükümeti arasında Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması; Türkiye'nin henüz Afrika'ya bütüncül olarak odaklanmadığı, Afrika açılımı olarak nitelendirilen politikasını belirlemediği dönemden önce imzalanmış olması açısından önemlidir. Anlaşma iki ülkenin Ticaret Bakanları tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında; ortak sermaye ile sınai ve ticari teşebbüsler kurulması, uzman-danışman, doküman teatisi, burs imkânları sağlanması gibi hususları kararlaştırmışlardır. Ayrıca birbirlerine yönelik doğrudan ve transit ticareti kolaylaştırıcı maddeler de anlaşma metninde yer almaktadır. Anlaşmanın belki de en önemli sonucu ve sonraki dönemlerde ilişkilerin gelişmesine zemin oluşturacak maddesi ise; iki ülke arasındaki işbirliği imkânlarının belirlenmesi amacıyla Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Ekonomik Komisyonu kurulmasına ilişkin olan maddedir (Resmi Gazete, 1993, s. 2-5).

Karma Ekonomik Komisyonu (KEK), 1992 yılındaki anlaşma ile kurulmuş olsa da hayata geçirilmesi yıllar sonra mümkün olabilmektedir. KEK'in ilk toplantısı 2006 yılının sonunda 18-19 Aralık'ta Ankara'da gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında Senegal'i ziyaret eden, dış ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan 2009 yılında Brezilya'ya giderken Senegal'e de uğramış havaalanında Senegal Ticaret Bakanı ile görüşmüştür. Görüşmede Senegal ile her türlü işbirliğine hazır olduklarını, KEK toplantısının ikincisinin de yapılmasını, Senegal ile bir Serbest Ticaret Anlaşması yapmaya hazır olduklarını, bunun olması durumunda ticaret hacminin 4-5 kat daha artacağını ifade etmiştir (Dünya, 2009).

KEK'in ikinci toplantısı Türkiye'den İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın ve Senegal'den de Dışişleri Bakanı Madické Niang katılımlarıyla 6 Nisan 2010 tarihinde Dakar'da yapılmıştır. Üçüncü toplantı 9-11 Nisan 2014'te yine Ankara'da olmuştur (TRT Haber, 21.02.2022). Toplantı Ekonomi Bakanlığında olmuş İçişleri Bakanı da katılmıştır. İçişleri Bakanı Efgan Ala toplantı sonrası yaptığı açıklamada; iki ülkenin kardeş olduğunu karşılıklı çıkarların artmasını arzu ettiklerini, Bir an önce iki ülke arasında İş Konseyi'nin faaliyete geçmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacminin 2002'de 19,4 milyon dolar iken 2013 yılı itibarıyla 125 milyon dolara ulaştığına dikkat çekmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2014).

KEK'in dördüncü toplantısı 5-6 Eylül 2017'de yine Dakar'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıya da Türkiye adına İçişleri Bakanı Süleyman Soylu katılmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin, ekonomik mutabakatlar ile daha da ileriye gideceğini belirtmiş, yapılan anlaşmaların iki ülke arasında daha başka konularda da işbirliği imkânı sunacağını ifade etmiştir (TRT Haber, 06.09.2017). Beşinci toplantının 2020 yılında yapılması planlanmış olduğu muhtelif Ticaret ve Sanayi odaları tarafından web sayfalarında ilan edilmişse de 2020 yılında yapılamadığı anlaşılmaktadır. 2020 yılında Covid -19 salgını sürecinin etkilemiş olması bir ihtimal olarak değerlendirmek mümkündür.

Beşinci toplantı 14-15 Mart 2022’de Ankara’da gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonrasında Senegal Dışişleri Bakanı Aissata Tall Sall ile Türkiye İçişleri Bakanı Süleyman Soylu bir protokol imzalamışlar ve basın toplantısı düzenlemişlerdir. İki ülke arasında ticaret hacminin 540 milyon dolara ulaştığını, 1 milyar doların hedeflendiğini ifade etmiştir. Senegal’de 60’tan fazla Türk yatırımcının faaliyet gösterdiğini, sadece 2017’den sonra 11 anlaşma imzalandığını belirtmiştir (DHA, 2022).

İki ülke arasındaki önemli ilişki alanlarından ve ilişki göstergelerinden birisi de ithalat – ihracat ilişkisidir. Bu ilişki siyasi ilişkilerin ekonomik ilişkilere ne ölçüde yansıdığını da ifade etmektedir.

Tablo 1’de yer alan Türkiye’nin Senegal’e ihracatı ve Senegal’den ithalatını gösteren dış ticaret ilişkisi incelendiğinde, rakamların genel olarak artış yönlü olduğu görülmektedir. Senegal’den ithalat 269 bin seviyesinden 26 milyon seviyesine çıkmıştır. İthalattaki sıçrama 2005’te olmuştur. 2006’da da Senegal’in Türkiye Büyükelçiliğinin açılmış olması önemli bir ayrıntıdır. 2006’dan sonra rakamsal ve oransal artışların fazla olması dikkat çekmektedir. Artışların sıçrama yaptığı bir diğer önemli yıllar 2011 ve 2017’dir. Bu yılların KEK toplantıları ve süreçlerine tekabül etmiş olması önemli bir ayrıntıdır. Bütün tablo göz önüne alındığında dikkat çekici husus ise Türkiye’nin ihracat – ithalat rakamları arasındaki farkın Türkiye lehine çok fazla olduğudur.

Tablo 1. Türkiye’nin ihracat- ithalat rakamları (2002-2023/ Dolar)

Yıl	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	19.111.899	26.675.805	25.520.465	34.951.273	40.437.098	65.107.776	90.008.381
İthalat	269.504	136.590	89.324	461.843	576.686	1.631.887	1.876.744
Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İhracat	95.266.716	83.313.697	155.021.277	128.373.607	119.333.042	165.624.921	128.205.745
İthalat	1.489.358	1.448.675	2.508.974	2.162.777	5.619.681	4.452.445	5.517.257
Yıl	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İhracat	154.370.832	243.641.280	389.036.043	282.280.677	355.942.849	515.326.737	629.351.914
İthalat	6.138.346	4.945.675	12.584.720	10.123.568	18.966.823	10.782.090	17.377.139
Yıl	2023						
İhracat	411.592.312						
İthalat	26.630.116						

Kaynak. TÜİK

İki ülke arasındaki ticaret rakamları Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 2020 yılında Senegal’i ziyaretinde de değerlendirilmiştir. Erdoğan Türkiye- Senegal iş forumunda yaptığı konuşmada, iki ülkenin hedeflediği artışlara daha önce ulaştığını ve yeni hedefler koyduklarını belirtmiştir. Ticaretteki Türkiye lehine olan fazlalığa da dikkat çekmiş, ilişkilerin kazan - kazan ilkesiyle dengeli şekilde devam etmesini arzuladıklarını ifade etmiştir (Ak Parti, 2020).

Türkiye’nin Senegal’e ihracatında; demir –çelik, hububat, makine, mobilya, otomotiv yedek parça, plastik mamüller öne çıkmaktadır. Türkiye’nin Senegal’den ithalatında ise balık, kabuklu deniz

hayvanları, zirkonyum cevheri, bakır hurdaları, susam tohumu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Türk firmalar müteahhitlik ve inşaat sektörlerinde de faaliyet göstermektedir (Erdal, 2023).

Sonuç

Türkiye'ye coğrafi olarak oldukça uzak olan Senegal'in Türkiye ile ilişkilerinin 2000'li yılların ilk yarısında uygulanmaya başlayan Afrika açılımı süreciyle birlikte gelişmeye başladığı görülmektedir. İlişkilerde Devlet başkanı düzeyinde ziyaretler başlamış ve belli periyotlar ile süreklilik ve istikrarlılık arz etmiştir. Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2013 sonrasında hemen hemen her iki yılda bir Senegal'i ziyaret ettiği görülmektedir. Keza Senegal'den de Türkiye'ye Devlet Başkanı ve Bakanlar düzeyinde karşılıklı ziyaretler de yoğunlaşmıştır. Ziyaretler kapsamında her iki ülke yetkilileri birbirlerine karşı dostluk zemininde beyanatlarda bulunmuşlardır. Ziyaretlerde işadamları ve askeri bürokrasi de eşlik etmiştir. Ekonomik ilişkiler kadar askeri ilişkileri geliştirme arayışı da ilişkilerin bir boyutunu oluşturmuştur.

TİKA, YEE, THY, Diyanet Vakfı, TMV gibi kuruluşlar da Senegal'in Türkiye'de Büyükelçilik açmasını müteakip ve Türkiye'nin de açılım politikalarıyla eş zamanlı olarak Senegal'de faaliyete başlamışlardır. Geçen süre içerisinde hem faaliyet kollarını hem de faaliyet sayılarını çeşitlendirmişlerdir. Milyonlarca USD/Dolar hacmine ulaşan bir yardım ve projeleri ile hem Senegal halkına hem de iki ülke ilişkilerine katkı sunmuşlardır. Bu kuruluşların mevcut durumda bu faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir.

İlişkilerdeki bir diğer alanı dış ticaret ilişkileri oluşturmaktadır. 1992 yılında ticari ilişkilere zemin teşkil edecek bir anlaşma imzalanmış ancak anlaşmanın ilişkilere faal etkisi 2006 yılından sonra mümkün olabilmektedir. Dış ticaret hacmi de her iki ülke açısından artış yönündedir. 2000'li yılların hemen başında rakamların oldukça düşük olduğu taraflarca fark ve kabul edilmiştir. Rakamları artırmak için kısa vadeli ulaşılabilir hedefler konulmuş, konulan hedeflere ulaşılmıştır. Her ulaşılan hedef sonrası yeni makul ve ulaşılabilir hedefler belirlenmiştir. Ancak dış ticaret hacminin dengede olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye ve Senegal arasındaki dış ticaret farkı, rakamsal ve oransal olarak birbirlerine kıyaslandığında Türkiye lehine oldukça fazladır. Dış ticaret ilişkisinde her iki ülkenin de birbirleri nezdinde potansiyelinin daha fazla olduğu taraflarca kabul edilmekte, bu amaçla ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Kaynakça

- Airport Haber (2016). Senegal Devlet Başkanı'ndan THY açıklaması, <https://www.airporthaber.com/thy-haberleri/senegal-devlet-baskanindan-thy-aciklamasi.html> (Erişim Tarihi, 11.03.2024).
- AK Parti (28.01.2020). Cumhurbaşkanımız Erdoğan, Türkiye-Senegal İş Forumu'nda konuştu, <https://www.akparti.org.tr/haberler/cumhurbaskanimiz-erdogan-turkiye-senegal-is-forumunda-konustu-28012020-195910/> (Erişim Tarihi, 11.04.2024).
- Anadolu Ajansı (17.08.2018). Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin kapılarını dünyaya açtı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunus-emre-enstitusu-turkiyenin-kapilarini-dunyaya-acti/1233134> (Erişim Tarihi, 10.03.2024).
- Çetin, Ş. (11.09.2020). Bakan Çavuşoğlu: Senegal'le Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı Türkiye'de yapılacak, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bakan-cavusoglu-senegal-karma-ekonomik-komisyon-toplantisi-turkiyede-yapilacak/1970381> (Erişim Tarihi, 01.04.2024).
- DHA (15.03.2022). Bakan Soylu: Türkiye ve Senegal, 1 milyar dolar konusunda hedefe yürüyor, <https://www.dha.com.tr/yerel-haberler/ankara/bakan-soylu-turkiye-ve-senegal-1-milyar-dolar-2038813> (Erişim Tarihi, 04.04.2024).

- Dışişleri Bakanlığı (2006). No:191 - 16 Aralık 2006, Senegal Devlet ve Dışişleri Bakanı'nın Ülkemizi Ziyareti hk., https://www.mfa.gov.tr/no_191--16-aralik-2006_-senegal-devlet-ve-disisleri-bakani_nin-ulkemizi-ziyareti-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi, 04.04.2024).
- Dışişleri Bakanlığı, Türkiye – Senegal İlişkileri <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-senegal-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi, 18.02.2024).
- Dışişleri Bakanlığı (10.06.2010). Dışişleri Bakanı Davutoğlu ve Senegal Devlet ve Dışişleri Bakanı Madicke Niang'ın ortak basın toplantısı (metni), <https://www.mfa.gov.tr/desifre-senegal-16062010.tr.mfa> (Erişim Tarihi, 02.04.2024).
- Diyanet Haber (12.02.2024). Senegal'de Yunus Emre Enstitüsünün Türkçe derslerine ilgi artıyor, <https://www.diyanehaber.com.tr/senegalde-yunus-emre-enstitusunun-turkce-derslerine-ilgi-artiyor> (Erişim Tarihi, 15.02.2024).
- Doğru, A. (14.01.2020). FETÖ'den Senegal'de kapatılan okullarının Türkiye Maarif Vakfına devrini önleme manevrası, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/fetoden-senegalde-kapatilan-okullarinin-turkiye-maarif-vakfina-devrini-onleme-manevrasi/1701870> (Erişim Tarihi, 11.03.2024).
- Dünya Gazetesi (13.07.2009). Türkiye, Senegal'le her türlü işbirliğine hazır, <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-senegal039le-her-turlu-isbirligine-hazir-haberi-83411> (Erişim Tarihi, 05.04.2024).
- Dünya Gazetesi (19.02.2008). Gül ile Wade bir araya geldi, <https://www.dunya.com/ekonomi/gul-ile-wade-bir-araya-geldi-haberi-41117> (Erişim Tarihi, 05.04.2024).
- Erdal S. Z. (2023). Senegal Pazarına Giriş, T.C. Ticaret Bakanlığı, https://ticaret.gov.tr/data/63dcd80413b87627bc2a1e39/Senegal_Pazarina_Giris.pdf (Erişim Tarihi, 05.04.2024).
- Haberler (08.03.2024). Dakar Yunus Emre Enstitüsü, Senegal'de kadınların projelerine destek veriyor, <https://www.haberler.com/guncel/dakar-yunus-emre-enstitusu-senegal-de-kadinlari-projelerine-destek-veriyor-16924575-haberi/> (Erişim Tarihi, 10.03.2024).
- Haber Türk (24.07.2020). Senegal'de Türkiye Maarif Vakfı ile ordu arasında eğitim iş birliği, <https://www.haberturk.com/senegal-de-turkiye-maarif-vakfi-ile-ordu-arasinda-egitim-is-birligi-2753579> (Erişim Tarihi, 10.03.2024).
- Haber Türk (20.11.2020). Senegalli öğrencilerin tercihi Karabük Üniversitesi oldu, <https://www.haberturk.com/senegalli-ogrencilerin-tercihi-karabuk-universitesi-oldu-2876390> (Erişim Tarihi, 11.03.2024).
- Haber Türk (23.10.2020). Rektör Polat'tan, Senegal ziyareti, <https://www.haberturk.com/karabuk-haberleri/81818614-rektor-polattan-senegal-ziyareti> (Erişim Tarihi, 11.03.2024).
- Hürriyet (01.03.2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Senegal'de FETÖ okullarının kapatılması çok çok önemli, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-senegalde-feto-okullarinin-kapatilmasi-cok-cok-onemli-40758199> (Erişim Tarihi, 07.04.2024).
- Independent Türkçe (28.01.2020). Erdoğan: Senegal, FETÖ ile mücadelemizi anlayan ve hak veren bir ülke, <https://www.indyturk.com/node/124361/d%C3%BCnya/erdo%C4%9Fan-senegal-fet%C3%B6-ile-m%C3%BCcadelemizi-anlayan-ve-hak-veren-bir-%C3%BClke> (Erişim Tarihi, 10.03.2024).
- İletişim Başkanlığı (21.02.2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye-Senegal ilişkilerini kaleme aldığı makalesi AllAfrica internet sitesinde yayınlandı, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/cumhurbaskanimizin_kaleminden/detay/cumhurbaskani-

[erdoganin-turkiye-senegal-iliskilerini-kaleme-aldigi-makalesi-allafrica-internet-sitesinde-yayinlandi](#) (Erişim Tarihi, 05.04.2024).

Kaplan, E., Altaş, M., ve Arslan, F. E. (22.02.2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Senegal'le münasebetlerimiz mükemmel düzeyde seyrediyor, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-senegalle-munasebetlerimiz-mukemmel-duzeyde-seyrediyor/2509957> (Erişim Tarihi, 01.04.2024).

Karabük Postası (26.10.2023). Karabük Üniversitesi'nde 394 Senegalli öğrenci eğitim görüyor, <https://karabukpostasi.com/karabuk-universitesinde-394-senegalli-ogrenci-egitim-goruyor/> (Erişim Tarihi, 17.03.2024)

Medyascope (8.12.2017). Senegal hükümeti kapattığı FETÖ okullarını ne yapacağını bilemiyor, <https://medyascope.tv/2017/12/08/senegal-hukumeti-kapattigi-feto-okullarini-ne-yapacagini-bilemiyor/> (Erişim Tarihi, 27.01.2024)

Milliyet (22.04.2014). TİKA'dan Senegalli Çocuklara Anaokulu, <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/tikadan-senegalli-cocuklara-anaokulu-10158562> (Erişim Tarihi, 27.02.2024)

Milliyet (16.09.2015). TİKA'dan Senegal'de Kırsal Kalkınmaya Destek, <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/tika-dan-senegal-de-kirsal-kalkinmaya-destek-10973568> (Erişim Tarihi, 27.02.2024).

Milliyet (24.10.2023). 394 Senegalli öğrenci Karabük Üniversitesi'nde eğitim görüyor, <https://www.milliyet.com.tr/egitim/394-senegalli-ogrenci-karabuk-universitesinde-egitim-goruyor-7024425> (Erişim Tarihi, 16.03.2024)

Resmi Gazete (05.02.1993). Cumhuriyeti ile Senegal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması

Sabah (27.08.2021). Karabük Üniversitesi Senegal'de, <https://www.sabah.com.tr/karabuk/2021/08/27/karabuk-universitesi-senegalde> (Erişim Tarihi, 16.03.2024)

Takvim (09.01.2013). Başbakan Erdoğan Senegal'de, <https://www.takvim.com.tr/Siyaset/2013/01/09/basbakan-erdogan-senegalde> (Erişim Tarihi, 06.04.2024)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (TCCB) (05.02.2016). Cumhurbaşkanı Erdoğan Senegal'de, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/38721/cumhurbaskani-erdogan-senegalde> (Erişim Tarihi, 26.03.2024)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi (02.12.2009). THY, Dakar ve Sao Paulo'ya doğrudan uçacak, <https://www.invest.gov.tr/tr/news/news-from-turkey/sayfalar/0212200921725.aspx> (Erişim Tarihi, 27.01.2024).

T.C. İçişleri Bakanlığı (11.04.2014). Türkiye-Senegal Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu 3. Dönem Toplantısı, <https://www.icisleri.gov.tr/turkiye-senegal-ticaret-ekonomik-ve-teknik-isbirligi-karma-komisyonu-3-donem-toplantisi-11-04-2014> (Erişim Tarihi, 05.04.2024).

T.C. Ticaret Bakanlığı, İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşmalar ve Protokoller, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/senegal/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasmalar-ve-protokoller> (Erişim Tarihi, 27.03.2024)

Türk Hava Yolları (THY) (2014). 2014 Yıllık Rapor, https://investor.turkishairlines.com/documents/yillik-raporlar/2014_faaliyet_raporu.pdf (Erişim Tarihi, 27.02.2024)

- Türk Hava Yolları (THY) (15.04.2016). Özel Durum Açıklaması, <https://investor.turkishairlines.com/tr/aciklamalar/borsa-aciklamalari/15042016-ozel-durum-aciklamasi> (Erişim Tarihi, 17.02.2024)
- TİKA (09.10.2012). Senegalli Çocuklara TİKA'dan Anaokulu, <https://tika.gov.tr/detail-senegalli-cocuklara-tikadan-anaokulu/> (Erişim Tarihi, 27.02.2024)
- TİKA 12.12.2013). Senegal'de Kolda Mesleki Eğitim Merkezi'ne Malzeme Desteği, <https://tika.gov.tr/detail-senegalde-kolda-mesleki-egitim-merkezine-malzeme-destegi/> (Erişim Tarihi, 07.03.2024)
- TİKA (22.01.2016). Senegal Moda Dikiş ve Kesim Enstitüsü'nün Eğiticilerine Giysi Tasarımı ve Üretimi Eğitimi, <https://tika.gov.tr/detail-senegal-moda-dikis-ve-kesim-enstitusu-nun-egiticilerine-giysi-tasarimi-ve-uretimi-egitimi/> (Erişim Tarihi, 04.03.2024)
- TİKA (28.11.2007). Senegalli Doktorlara Eğitim, <https://tika.gov.tr/detail-senegalli-doktorlara-egitim/> (Erişim Tarihi, 04.03.2024)
- TİKA (19.08.2022). Tecrübe Paylaşım Programı'nın Senegal Etabı Tamamlandı, <https://tika.gov.tr/detail-tecrube-paylasim-programi%27nin-senegal-etabi-tamamlandi/> (Erişim Tarihi, 06.03.2024)
- TİKA (26.02.2023). Afrika'nın En Önemli Sorunlarından Çölleşme, Dakar'da Masaya Yatırılıyor, <https://tika.gov.tr/detail-afrikanin-en-onemli-sorunlaridan-collesme-dakarda-masaya-yatiriliyor/> (Erişim Tarihi, 02.03.2024)
- TİKA 17.11.2023). TİKA'dan Senegal'de Kırsal Kalkınmaya Destek, <https://tika.gov.tr/detail-tika%27dan-senegal%27de-kirsal-kalkinmaya-destek/> (Erişim Tarihi, 06.03.2024).
- Türkiye Maarif Vakfı (TMV) (22.10.2018). Senegal'deki Türkiye Maarif Okullarının Resmi Açılışı Yapıldı, <https://turkiyemaarif.org/news/senegaldeki-turkiye-maarif-okullarinin-resmi-acilisi-yapildi> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- Türkiye Maarif Vakfı (TMV) (24.12.2018). Türkiye Maarif Vakfının Senegal'de olmasından memnunuz, <https://turkiyemaarif.org/news/turkiye-maarif-vakfinin-senegalde-olmasindan-memnunuz> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- Türkiye Maarif Vakfı (TMV) (28.02.2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Güzel yavrularımız, geleceğin Senegal’inde önemli görevler alacaklar”, <https://turkiyemaarif.org/news/cumhurbaskani-erdogan-guzel-yavrularimiz-gelecegin-senegalinde-onemli-gorevler-alacaklar> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- Türkiye Maarif Vakfı (TMV) (05.11.2020). Senegal Maariften, Okullarına İsmi Verilen Ünlü Tarihçi Iba Der Thiam İçin Taziye Mesajı, <https://turkiyemaarif.org/news/senegal-maariften-okullarina-ismi-verilen-unlu-tarihci-iba-der-thiam-icin-taziye-mesaji> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- Türkiye Maarif Vakfı (TMV) (05.07.2021). Senegal Parlamentosu'ndan Maarif Okullarına Ziyaret, <https://turkiyemaarif.org/news/senegal-parlamentosundan-maarif-okullarina-ziyaret> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- TRT Haber (18.01.2016). TİKA'dan Senegal'de eğitime destek, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/tikadan-senegalde-egitime-destek-230520.html> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).

- TRT Haber (24.04.2020). Türkiye Maarif Vakfı Senegal'de uzaktan eğitime öncülük etti, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-maarif-vakfi-senegalde-uzaktan-egitime-onculuk-etti-478836.html> (Erişim Tarihi, 06.03.2024).
- TRT Haber (15.04.2016). THY ile Senegal Havayolları arasında işbirliği, <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/thy-ile-senegal-havayollari-arasinda-isbirligi-245059.html> (Erişim Tarihi, 04.03.2024)
- TRT Haber (06.09.2017). İşçileri Bakanı Soylu Senegal'de, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/icisleri-bakani-soylu-senegalde-332160.html> (Erişim Tarihi, 08.03.2024).
- TRT Haber (21.02.2022). Türkiye-Senegal ilişkileri gelişiyor, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-senegal-iliskileri-gelisiyor-656722.html> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- Yerli Düşünce (12.09.2023). Yunus Emre Enstitüsü, Senegal'de Kimsesiz ve Engelli Çocuklara Umut Oluyor, <https://www.yerlidusunce.com/yunus-emre-enstitusu-senegalde-kimsesiz-ve-engelli-cocuklara-umut-oluyor/> (Erişim Tarihi, 06.03.2024).
- Yunus Emre Enstitüsü (YEE) (13.02.2024). Senegal'de Türkçe Öğrenen Kişi Sayısı Her Geçen Gün Artıyor, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/senegalde-turkce-ogrenen-kisi-sayisi-her-gecen-gun-artiyor> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- Yunus Emre Enstitüsü (YEE), (23.01.2023). Senegal'de Yerel Kurumlarla İlişkiler Güçleniyor, <https://www.yee.org.tr/tr/haber/senegalde-yerel-kurumlarla-iliskiler-gucleniyor> (Erişim Tarihi, 05.02.2024).
- Yeni Akit (08.08.2018). TİKA'nın genç gönüllüleri Senegal ve Burkina Faso'ya gidiyor, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/tikanin-genc-gonulluleri-senegal-ve-burkina-fasoya-gidiyor-502860.html> (Erişim Tarihi, 05.03.2024).
- Yeni Şafak (14.03.2008). Cumhurbaşkanı Gül, Senegal'de, <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-gul-senegalde-105558> (Erişim Tarihi, 05.04.2024).

Extended Abstract

Background

After 2002, Turkish foreign policy has undergone significant changes. The multidimensionality of Turkish foreign policy has further expanded. One of the most recent and important areas of this diversity is Turkey's quest to improve its relations with Africa. Turkey's relations with Senegal did not start in line with the African opening. Turkey-Senegal relations started at a very early period. Senegal became independent in 1960 and the Turkish Embassy was opened in 1962. However, relations gained momentum only after 2002.

Research Purpose

The aim of the study is to determine the parameters of the relations between Senegal and Turkey and to analyse the changes. In line with this purpose, the study will contribute to the literature on the subject.

Methodology

Turkey-Senegal relations, which are the subject of the study, are both current and dynamic. The developments that are the subject of the study are ongoing. Since the relations have started recently, there is not enough academic literature yet. This study aims to contribute to this issue. In order to make the intended analyses in the study, open sources such as data from official public institutions and the press were used.

Findings

In the time period focussed on in the study, the increase in relations between the two countries has been clearly identified. Mutual visits of leaders, foreign trade volume and public diplomacy have increased.

Conclusion

Especially in foreign trade relations, the mutual potentials of the two countries are more than the existing ones. Increasing the volume of foreign trade between the two countries will bring the relations to a more meaningful level.